

SISTEMUL POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: EVOLUȚII, VULNERABILITĂȚI ȘI OPORTUNITĂȚI DE MODERNIZARE

THE POLITICAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: EVOLUTIONS, VULNERABILITIES AND OPPORTUNITIES FOR MODERNIZATION

VALERIU MÂNDRU,

conferențiar cercetător, doctor în sociologie,
Institutul Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

IURIE CARAMAN,

conferențiar cercetător, doctor în sociologie,
Institutul Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

În articol este analizată evoluția sistemului politic din Republica Moldova. Autorii relevă trei etape de formare și consolidare a sistemului politic din țară, care au influențat în mod direct viața politică și democratizarea societății. Analiza se bazează pe experiența legislativă a altor state, precum și pe opiniile experților.

Cuvinte-cheie: sistem politic, dezvoltare, reformă constituțională, alegeri, modernizare, constituție, parlament, societate

The article analyzed the evolution of the political system in Moldova. The authors note three stages of the formation and consolidation of the political system in the country which have directly influenced the political domain and democratization of the society. The analysis is based on the legislative experience of other countries and the opinions of experts.

Keywords: political system, development, constitutional reform, elections, modernization, constitution, parliament, society

În literatura de specialitate noțiunea de „sistem politic” este definită în mod diferit, însă, din interpretările autorilor, este cert că un sistem politic este constituit dintr-un set complet de instituții și organizații politice, precum: partidele politice și grupurile de interes (sindicate, grupuri de lobby, etc.), relațiile dintre aceste instituții și normele ce reglementează funcționarea lor (constituția, legea electorală). Potrivit estimărilor politologilor din mediul științific autohton, formarea și consolidarea sistemului politic al Republicii Moldova a evoluat în trei etape:

Prima etapă:

- a) anii 1990-1991, perioadă în care au loc primele alegeri libere în RSSM – 25 februarie 1990;
- b) ziua de 23 iunie 1990, când Sovietul Suprem (Parlamentul) declară RSSM stat suveran;
- c) 23 mai 1991 – adoptarea denumirii oficiale a statului – Republica Moldova.

Etapa a doua: 27 august 1991, când Parlamentul Republicii Moldova adoptă Declarația de Independență a Republicii Moldova (278 deputați), care susține în mod clar suveranitatea Republicii

Moldova care este și un rezultat al evenimentelor din 19- 21 august 1991 de la Moscova (*puciul din august*). Remarcabilă pentru această etapă este și data de 29 iulie 1994 – adoptarea primei Constituții a Republicii Moldova, care legitima un regim de guvernare semi-prezidențial, semi-parlamentar, prin modificarea art. 78 din Constituția Republicii Moldova. Astfel, această etapă este marcată de schimbarea formei de guvernare în Republica Moldova.

Etapa a treia: ședința extraordinară a legislativului, care a adoptat la 5 iulie 2000 (cu 90 de voturi) art. 78, care prevede alegerea, prin vot secret, de către Parlamentul Republicii Moldova, a Președintelui Republicii.

Reforma constituțională din 5 iulie 2000 a avut o influență decisivă asupra funcționării sistemului politic din Republica Moldova. Modificarea a avut ca obiectiv racordarea sistemului politic din Republica Moldova la modelele celor mai avansate țări europene.

Cu timpul, însă, s-a dovedit că această reformă nu a făcut altceva decât să creeze premise pentru crize politice. Astfel, chiar prima încercare de a alege președintele țării, în conformitate cu noile prevederi constituționale, a eșuat. La finele lui decembrie 2000, Președintele Petru Lucinschi semnează Decretul despre dizolvarea Parlamentului, iar alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 s-au desfășurat deja într-un nou regim politic – parlamentar. Problema reformei constituționale în societatea noastră a rămas, însă, un obiect permanent de discuție între principalele forțe politice, politologi, formatori de opinie. Prima criză în sistemul politic a fost criza parlamentară din toamna anului 1993; organul legislativ se autodizolvă înainte de expirarea mandatului (17 aprilie 1990 – 19 octombrie 1993). Acest legislativ adoptă o nouă lege electorală la 14 octombrie 1993. Alegerile parlamentare din 27 februarie 1994, pentru prima dată în istoria Republicii Moldova, se desfășoară într-o singură circumscripție electorală. Spre deosebire de Parlamentul precedent, constituit din 380 de deputați, Parlamentul de legislatura a XIII-a este compus din 104 deputați. Articolul 60 al Constituției prevede pentru următoarele alegeri o componență din 101 deputați. Astăzi, însă, se fac auzite voci care consideră că și acest număr de deputați este prea mare pentru Republica Moldova.

În scopul relevării opiniei experților în această privință, am efectuat un studiu sociologic¹ în cadrul căruia am solicitat păreri „competente” ale 182 de cercetători științifici din domeniul științelor politice, dreptului, deputați, consilieri municipali, funcționari ai autorităților publice locale, analiști politici și reprezentanți ai societății civile. Astfel, la întrebarea „*Credeți că o reducere a numărului de deputați de la 101 la 71 ar asigura o îmbunătățire a calității funcționării Forului legislativ?*”, majoritatea experților chestionați (63%) susțin afirmația că actualul legislativ are o componență numerică prea mare pentru o țară mică ca a noastră și că numărul optim de deputați ar trebui să fie de 71 de legislatori, iar reducerea numărului acestora nu va avea un impact negativ asupra funcționalității legislativului, ci, dimpotrivă, va îmbunătăți activitatea aleșilor poporului (vezi *Diagrama 1*).

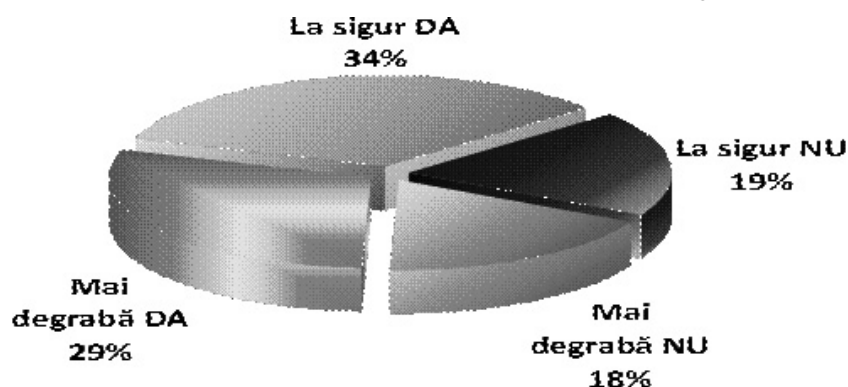

Diagrama 1. Credeți că o reducere a numărului de deputați de la 101 la 71 ar asigura o îmbunătățire a calității funcționării Forului legislativ?

¹ Studiul sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare” realizat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, noiembrie 2015.

Pentru comparație, vom face referință la componența numerică a membrilor corpurilor legislative în alte republici parlamentare din Europa, unele dintre ele având un număr de populație comparabil cu cel al Republicii Moldova (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1. Numărul de membri ai corpurilor legislative în republici parlamentare din Europa

Țara	Parlament unicameral
Bulgaria	Adunarea Națională – 240
Cipru	Camera Reprezentanților (Vouli Antiprosopon) – 80
Estonia	Parlament (Riigikogu) – 101
Letonia	Parlament (Seima) – 100
Lituania	(Seimas) – 141
Finlanda	Parlament (Eduskunta) – 200
Grecia	Parlament (Vouli TON Ellinon) – 300
Luxemburg	Camera Deputaților (Chambre des Deputes) – 60
Ungaria	Adunarea Națională (Országgyűlés) – 386

Sursa: Jean-Michel de Waele, Paul Magnette. Les democraties europentnes. Paris: Armand Colin, 2008.

Așadar, subiectul privind componența legislativului rămâne a fi un subiect de analiză și dispută a specialiștilor în domeniu. Mai curând, numărul mare de legislatori și experții îl corelează direct cu eficacitatea activității deputaților.

După cum notează unii autori², există parlamente care au un număr foarte redus de membri – 50-60, altele au sute de aleși. În general, se consideră că dimensiunea optimă a corpului reprezentativ este egală cu rădăcina cubică din totalul populației.

Următoarele alegeri prezidențiale au avut loc la 4 aprilie 2005, când Vladimir Voronin este ales cu 76 de voturi: 56 de deputați ai fracțiunii PCRM, 8 deputați ai fracțiunii PDM, 11 deputați ai fracțiunii PPCD și 3 deputați ai grupului parlamentar al PSL. În așa fel, liderul comuniștilor obține al doilea mandat de Președinte, dar PPCD-ul, care îi acordă votul de încredere, a fost eliminat ireversibil din tabăra partidelor parlamentare. Totodată, pentru prima și ultima dată în istoria parlamentarismului autohton, se reușește alegerea șefului statului fără a genera dizolvarea Parlamentului, căci peste 4 ani, la 29 iulie 2009 au loc alegeri anticipate în Parlamentul Republicii Moldova care au fost cauzate de boicotarea alegerii Președintelui Republicii Moldova de către opoziție.

După alegerile ordinare din 10 noiembrie 2009 și a alegerilor repetate din 7 decembrie 2009, s-au creat circumstanțe care au angajat dizolvarea Parlamentului. Potrivit art.78 alin.(5) din Constituție, dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu este ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data pentru desfășurarea alegerilor în noul Parlament.

- 5 Septembrie 2010. Referendum republican constituțional.

Referendumul din 5 septembrie 2010 nu a fost validat din cauza prezenței joase a alegătorilor. Doar 30,29% din cetățenii cu drept de vot s-au prezentat la urnele de vot din minimul necesar de 1/3 de persoane înscrise în listele electorale. Problema consta în articolul 78 din Constituție. Ulterior, a urmat o perioadă când funcția de șef al statului au deținut-o prin interimat.

- Interimat la Președinția Republicii Moldova

Între 2009-2012, Republica Moldova a avut următorii președinți interimari:

1. Mihai Ghimpu, PL: 11 septembrie 2009 – 28 decembrie 2010.
2. Vlad Filat, PLDM: 28 decembrie – 30 decembrie 2010.
3. Marian Lupu, PDM: 30 decembrie 2010 – 23 martie 2012 (Președinte al Parlamentului și Preșe-

2 WAELE Jean-Michel de, Magnette Paul. Les democraties europentnes. Paris: Armand Colin, 2008, p.113.

dinte interimar al Republicii Moldova).

Din 11 septembrie 2009 – 23 martie 2012, în Republica Moldova principala funcție în stat au deținut-o președinți interimari.

La 16 martie 2012 Nicolae Timofti a fost ales în funcția de Președinte al Republicii Moldova (cu 62 de voturi).

- Crize guvernamentale în sistem.

După prăbușirea hegemoniei PCR, începând cu iulie 2009, în Republica Moldova s-au schimbat 5 guverne cu mandate depline și 1 în exercițiu:

1. Guvernul Filat 1 (2009).
2. Guvernul Filat 2 (până în aprilie 2013).
3. Guvernul Leancă (2013-2015).
4. Guvernul Gaburici (februarie 2015 – iulie 2015).
5. Guvernul Streleț (30 iulie 2015 – decembrie 2015).
6. Guvernul Filip (20 ianuarie 2016 – prezent).

Au mai activat și 2 Guverne interimare:

1. Guvernul Gherman.
2. Guvernul Brega.

Constatând un astfel de peisaj politic, am încercat să exemplificăm câteva modele funcționale de alegere a Președintelui Republicii în unele republici parlamentare europene.

- ESTONIA, Tallinn.

Președintele Republicii este ales de Parlament pentru un mandat de 5 ani (eligibil și pentru cel de-al doilea mandat); ca să obțină un mandat de președinte, candidatul are nevoie de două treimi din voturi (68 de sufragii) în scrutinul secret al Parlamentului sau de o majoritate simplă într-un colegiu electoral ce cuprinde deputații Parlamentului și reprezentanții consiliilor locale.

Constituția Republicii Estone prevede ca șeful statului să fie ales de un Consiliu format din 347 de membri – 101 deputați și 246 reprezentanți ai comunităților locale – în cazul în care Parlamentul nu va reuși să aleagă un președinte după două tururi de scrutin.

(Prerogativele Președintelui eston sunt limitate. Șeful statului aprobă legile votate de Parlament, dar își poate exercita dreptul de veto în cazul unui text considerat neconstituțional. Este comandantul suprem al forțelor armate și reprezintă Estonia în străinătate.)

- Letonia, Riga, republică parlamentară.

Președintele este ales prin vot indirect de Parlament cu 51 de voturi. Modul de desfășurare a scrutinului în Parlament, prin vot secret, a determinat numeroase apeluri la reformă, multe persoane plecând pentru alegerea Președintelui direct de cetățeni.

- Lituania, Vilnius, republică parlamentară.

Alegerile Președintelui sunt directe.

- Finlanda, republică parlamentară.

Alegeri directe ale Președintelui.

Președintele nu este direct implicat în viața politică. Cu toate acestea, el reprezintă țara în probleme de politică externă din afara UE și este un important formator de opinie publică.

- Polonia, republică parlamentară.

Alegeri directe. În Polonia, rolul Președintelui este preponderent onorific.

- Germania.

Președintele federal nu este ales direct de popor, nici de Bundestag, ci de un for special – Adunarea Federală. Consiliul Parlamentar care a redactat noua Constituție germană la 1948-1949 a evitat ca președintele să fie ales prin vot direct de populație.

Forul special se întrunește doar pentru alegerea șefului statului, o dată la cinci ani.

Adunarea este formată din membrii Bundestagului și de un număr egal de reprezentanți populari

ai celor 16 landuri, desemnați în funcție de numărul locuitorilor fiecărei regiuni și de mărimea grupurilor parlamentare din legislativele regionale.

La Adunarea de la Berlin nu sunt trimiși doar politicieni, ci și personalități din sport și cultură, care votează pentru alegerea președintelui.

Votul de desemnare a președintelui este secret. Fiecare membru al forului poate propune un candidat înaintea unui tur de votare. În primele două runde de votare, pentru alegerea unui președinte este nevoie de votul majorității membrilor, așa-numita majoritate absolută. Dacă nu se reușește alegerea unui șef de stat în două tururi, se mai votează o dată. Candidatul cu cele mai multe voturi este declarat câștigător. Ajunge așa-numita majoritate simplă.

Prin urmare, există modele care ar putea fi pliate la realitățile și necesitățile sistemului politic din Republica Moldova, cu riscul de a readuce competiția dintre Președinte și Parlament.

Conform prevederilor Constituției Republicii Moldova (art. 78), Președintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Președintele poate fi ales de cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat. În cadrul scrutinului este declarat ales candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri. În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora e mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului. Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică [1].

De menționat că la 4 martie 2016, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a restabilit dreptul cetățenilor de a-și alege președintele, după ce, în ultimii 16 ani, șeful statului a fost ales de Parlament, în baza unor „târguri politice”, cu 61 de voturi din totalul de 101. După Hotărârea Curții Constituționale din 4 martie, Parlamentul urma să modifice Legea Supremă, astfel încât procedura de alegere a șefului statului de către popor să fie prevăzută expres.

Potrivit rezultatelor studiului, corupția, oligarhizarea sistemului politic, a instituțiilor statului, precum și ineficiența conducerii țării sunt cele mai importante TREI probleme ce afectează actualmente cel mai mult societatea noastră – parcursul de dezvoltare al Republicii Moldova, iar cei mai vinovați de situația în care se află astăzi țara se fac atât demnitarii care sunt acum la guvernare (63%) cât și clasa politică aflată la putere până în 2009 (26%). În opinia experților, situația social-politică din Republica Moldova în ultimii 5-6 ani s-a înrăutățit, iar criza din sistemul politic a fost determinată, mai ales, de corupția din actualul sistem politic, dar și de nerespectarea angajamentelor electorale asumate de partidele parlamentare (39%) și atitudinea guvernanților față de popor (33%). În acest context, ținem să menționăm afirmațiile lui Pippa Norris: „În multe țări, în cursul ultimilor ani, susținerea politică pentru instituțiile guvernamentale s-a erodat în mod consistent. Există o tensiune în creștere între idealuri și realitate. Aceasta a condus la producerea unor *cetățeni mai critici* sau a unor *democrați decepționați*. Erodarea susținerii instituțiilor guvernamentale reprezentative e îngrijorătoare, deoarece ea poate să *submineze credința în valorile democratice*” [2].

Este elocventă în acest sens și evoluția susținerii vectorului european, a valorilor democratice din spațiul comunitar de către populația Republicii Moldova. Astfel, deși integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a fost declarată drept prioritate a politicii interne și externe a statului atât de guvernarea actuală cât și de cea precedentă, vectorul european este susținut de tot mai puțini moldoveni. Potrivit ultimelor date ale Barometrului de Opinie Publică, realizat de către Institutul de Politici Publice, dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, *pro* ar vota doar 38% din populația cu drept de vot.

Dacă facem o retrospectivă a aspirațiilor europene ale moldovenilor în ultimii zece ani, constatăm că numărul susținătorilor parcursului european al Moldovei s-a redus cu circa 1/3 sau 30 la sută

față de anul 2006 și exact cu o jumătate față de anul 2007, când s-a înregistrat cea mai înaltă cotă a susținătorilor vectorului de integrare europeană a țării – 76%. Odată cu diminuarea numărului susținătorilor parcursului european, a sporit și numărul persoanelor eurosceptice (de la 6% la 37%) care, în cazul unui eventual referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, ar vota contra (vezi *Tabelul 2*). Cel puțin aceasta o denotă datele Barometrului de Opinie Publică, care se desfășoară anual și în cadrul căruia sunt exprimate, inclusiv, și opțiunile populației cu drept de vot privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Tabelul 2. Dinamica răspunsurilor la întrebarea: „Dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, Dvs. ați vota pentru sau contra”?

<i>Opțiunea</i>	Nov. 2006	Nov. 2009	Nov. 2011	Nov. 2013	Nov. 2015	Oct. 2016	2016/2006
<i>Aș vota pentru</i>	68%	63%	47%	48%	45%	38%	-30%
<i>Aș vota contra</i>	6%	12%	25%	34%	33%	37%	+31%
<i>Nu aș participa</i>	5%	3%	8%	7%	6%	8%	+3%
<i>Nu știu, nu m-am decis</i>	21%	22%	20%	11%	16%	17%	- 4%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2016.

Lipsa unor strategii coerente de reformare a diferitor domenii de activitate, absența unei politici consecvente în activitatea guvernelor etc., în mod evident au avut un impact direct asupra procesului de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, percepțiile și atitudinile populației față de spațiul comunitar variind de la an la an. Din aceste considerente, experții chestionați susțin că pentru eficientizarea sistemului politic din Republica Moldova este necesară resetarea clasei politice, care ar prevedea în mod prioritar:

1. Asigurarea reală a independenței instituțiilor de drept.
2. Alegerea Președintelui țării prin vot direct.
3. Eliminarea din campania electorală a partidelor suspectate de corupere.
4. Înăsprirea controlului din partea societății civile asupra clasei politice.
5. Trecerea la un alt sistem electoral.
6. Elaborarea și introducerea mecanismului de revocare a deputatului.
7. Asigurarea accesului egal la mass-media a tuturor concurenților electorali.
8. Schimbarea modalității de alegere a membrilor CEC.
9. Implicarea activă a tineretului în activitatea politică.
10. Restricționarea „turismului” politic.

O atare necesitate se impune și din cauza unei scăderi continue a încrederii populației în partidele politice, în instituțiile de stat. Această stare de lucruri o constată an de an sondajele de opinie, care relevă că unica instituție, în cazul căror ponderea celor care au încredere în ele depășește ponderea celor care nu au încredere în ele, este doar biserica [3, p. 97], în timp ce în cazul Parlamentului, Guvernului, partidelor politice nu au încredere peste 90 la sută din populație.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova*, art. 78 alin. (1), (3), (4) revigorate în temeiul Hotărârii Curții Constituționale nr. 7 din 04 martie 2016.
2. NORRIS P. *The Growth of Critical Citizens*. New York: Oxford, University Press, 1999.
3. *Barometrul de Opinie Publică*. IPP, Chișinău, 2016.